

належними цивілізованими умовами існування. Ідеї солідарної відповідальності у суспільстві повинні реалізовуватися через фінансову підтримку з боку держави найбільш вразливих та незахищених верств населення: дітей, інвалідів, пенсіонерів і т.д. Оптимальним інститутом соціального захисту, в якому вдало поєднується вказаний вище принцип, є інститут соціального страхування. Зауважимо, що парадигма сучасного соціального страхування полягає в необхідності активізації чинної системи соціального страхування як складової концепції економічної безпеки, спрямованої на виживання нації та забезпечення кожному громадянину гідних умов існування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній економічній літературі є низка праць про визначення сутності та функціонального призначення соціального страхування. Цю проблему досліджували такі вчені, як В. Базилевич, О. Залетов, В. Андрущенко, Т. Єфименко, А. Крисоватий, Е. Лібанова, І. Луніна, І. Лютий, Д. Стеченко, П. Мельник, В. Мельник, А. Соколовська, В. Федосов, С. Юрій та інші. Однак, аналіз публікацій з досліджуваного питання свідчить про недостатню його обґрунтованість у науковій практиці.

Не вирішені раніше частини проблеми. Проблемним і досі залишається таке коло питань:

- нееквівалентна корисність сплачених сум страхових внесків розміру суспільних благ, що отримує платник;
- проблема дефіциту коштів Пенсійного фонду (пов'язана з низькою зайнятістю і рівнем оплати праці та зі значною кількістю пенсіонерів);
- приховування реального розміру доходів від оподаткування;
- значна диференціація рівня доходів населення, що підвищує негативні настрої в суспільстві відносно справедливості розподілу;
- суспільне невдоволення якістю послуг, що надаються державними установами.

Реаліями розвитку української податкової політики є пошук способів та методів розв'язання зазначеного кола питань. Зокрема, у Швеції виокремлюють три основних напрямки розв'язання соціальних проблем: неухильне дотримання принципу рівності, тобто рівних можливостей добробуту для всіх членів суспільства; забезпечення соціальних гарантій усім верствам населення; повна зайнятість працездатного населення.

Мета статті. Метою статті є аналіз системи державного соціального страхування в Україні, виявлення основних недоліків її функціонування та надання пропозицій щодо напрямів її вдосконалення з урахуванням зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Кожна країна завдяки наявним економічним ресурсам, перспективам розвитку та фактичним соціально-економічним та політичним умовам, розробляє та декларує свій шлях розвитку. Звичайно, він базується на аналізі як вітчизняного, так і зарубіжного досвіду, однак обов'язково враховує специфіку свого громадянського суспільства. Разом із тим, вирішення питання соціального забезпечення населення є характерним

для країн будь-якого типу та рівня розвитку. Проблема тільки в комплексі інструментів та засобів перерозподілу національного багатства для задоволення потреб суспільства і держави в цілому. Основним з них, звичайно, є існування системи соціального страхування.

На основі аналізу статистичних даних Європи та України [1; 2] робимо висновок про те, що сукупне навантаження зі сплати страхових внесків між найманими працівниками та роботодавцями розподіляється по-різному (таблиця 2). Так, в Болгарії, Франції, Швеції, Угорщині, Бельгії, Литві, Данії, Чехії та на Кіпрі більший тягар зі сплати внесків лягає на роботодавців, при чому у Швеції, Франції, Угорщині, Бельгії, Литві, Данії та на Кіпрі середній розмір ставок складає більше 27 %. Тільки у Польщі, Італії та Латвії працівники сплачують внески до фондів соціального страхування за вищими ставками (до прикладу, для італійців ця ставка коливається аж в межах 40–45 %). З невеликим перевищенням на користь роботодавців ставки внесків встановлені в Австрії, Ізраїлі та Словаччині, а в Німеччині взагалі таке навантаження розподіляється порівну між працівниками та роботодавцями – по 17,925 % бази нарахування.

В усіх країнах Європи лівову частку в структурі сукупних соціальних страхових внесків займає пенсійне страхування, і тільки в Литві акцент робиться на медичному страхуванні. У Латвії внески сплачуються тільки на пенсійне страхування і зараховуються на накопичувальні особові пенсійні рахунки працівника. В Румунії взагалі немає страхових внесків як таких (очевидно, держава формує доходи і витрати, пов'язані із соціальним забезпеченням громадян з інших джерел, відмінних від обов'язкових страхових внесків).

Цікавим є і той факт, що розміри страхових внесків враховуються в базі оподаткування податком з доходів фізичних осіб щорічно (Чехія, Польща, Франція, Швеція, Угорщина, Данія), однак в цих країнах застосовується встановлюваний розмір неоподаткованої суми, розмір якої віднімається від суми оподаткованого доходу. В Україні, Болгарії, Росії, Словаччині розмір відрахувань до страхових фондів віднімається з бази оподаткування податком на доходи громадян.

Зазвичай вважається, що внески на соціальне страхування відіграють другорядну роль в оподаткуванні доходів населення порівняно з надходженнями від податку на доходи фізичних осіб. Однак, як показує приклад Болгарії, Кіпру, Чехії, Франції, Угорщини, Латвії, Литви, Румунії та Словаччини (таблиця 1) за відсотковим співвідношення до ВВП такі надходження можуть переважати й обсяги податку на доходи фізичних осіб, і обсяги податку на прибуток підприємств. Єдиний нюанс полягає в тому, що ці надходження перераховуються самими роботодавцями.

Таблиця 1

Зведені показники надходжень від основних прямих податків та соціальних внесків у структурі ВВП країн Європи, 2011 рік

Країна	Обсяг надходжень, % ВВП				
	Податок з доходів фізичних осіб	Податок на прибуток підприємств	Соціальне страхування		
			Роботодавці	Працівники	Самозайняті
Швеція	16,4	3,0	7,9	0,1	0,2
Великобританія	10,4	2,8	3,9	2,7	0,2
Болгарія	2,9	2,5	4,6	2,6	0,4
Бельгія	12,2	2,5	8,8	4,4	1,4
Кіпр	3,9	6,5	5,9	2,4	0,4
Чехія	3,6	3,6	9,7	3,1	2,6
Данія	26,5	2,5	0,0	1,0	0,0
Франція	7,5	1,3	11,2	4,1	1,3
Німеччина	9,7	0,7	6,7	6,3	2,7
Угорщина	7,3	2,1	9,1	3,2	0,9
Італія	11,7	2,4	9,5	2,6	1,8
Латвія	5,4	1,6	6,2	2,3	0,1
Литва	4,1	1,8	8,6	2,6	0,4
Польща	4,6	2,3	4,6	4,2	2,5
Румунія	3,5	2,6	6,0	3,3	0,2
Австрія	10,0	1,9	7,0	6,1	1,9
Словаччина	2,4	2,5	6,9	3,0	2,8
Норвегія	10,3	8,3	6,0	3,8	0,0

Джерело: Taxation trends in the European Union, Data for the EU Member States, Iceland and Norway, 2011 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/2011/report_2011_en.pdf

Згрупувавши в таблиці 2 дані мінімальної та середньомісячної заробітної плати, сукупні ставки страхових внесків у країнах Європи та в Україні, бачимо, що максимальні сукупні ставки страхових внесків серед країн Європи є найнижчими для працівників і водночас найвищими для роботодавців саме в Україні, при тому, що показники мінімальної та середньомісячної заробітної плати є нижчими, ніж у країнах Євросоюзу. Висновок один – катастрофічно низькі мінімальні стандарти життя в цілому по країні та значне податкове навантаження на роботодавців, що примушує їх «іти в тінь». Закономірно також і те, що низька база оподаткування, пов'язана з низьким рівнем доходів населення, не може повною мірою забезпечити наповнення дохідної частини бюджетів соціальних фондів коштами, необхідними для задоволення соціальних потреб, і підвищити стандарти життя населення.

Таблиця 2

Показники мінімальної та середньомісячної заробітної плати, сукупних ставок страхових внесків у країнах Європи та Україні станом на 01.01.2012 року

Країна	Мінімальна з/п, євро	Середньо-місячна з/п, євро	Максимальні сукупні ставки страхових внесків, %	
			Працівники	Роботодавці
Великобританія	1202	3118	12,0	13,8
Німеччина	не встановл.	2980	20,2	19,3
Данія	не встановл.	2947	13,4	35,2
Бельгія	1444	2784	13,0	35,0
Австрія	1000	2746	6,8	10,5
Швеція	не встановл.	2576	7,0	31,42
Франція	1398	2462	22,0	45,0
Італія	не встановл.	2344	45,0	-
Польща	336	1320	22,71	17,59
Угорщина	296	1213	17,5	27,0
Болгарія	150	688	12,1	19,3
Україна	95	237	3,6	49,7

Джерело: Офіційний сайт Державної податкової служби України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/>

Пояснень значного відставання України в розмірах доходів населення серед країн Європи є багато. По-перше, негативними тенденціями характеризується ринок праці. Так, в Україні рівень зайнятого населення у віці 15–54 роки (15–59 років для чоловіків) складає всього 66,5 % [4], а це означає, що майже кожна друга особа працездатного віку не працює, або зайнята неофіційно. Це вказує на «приховану» зайнятість та низьку престижність офіційного працевлаштування, що ведуть до тінізації економіки, виплати зарплати в конвертах, приховування отриманого доходу від оподаткування, зменшення податкових надходжень до бюджету тощо. Аналогічний показник у країнах Європи складає 68,9 % і є найбільшим в Швеції (80,9 %), Нідерландах (77,0 %), Німеччині (76,6 %), Данії (76,3 %) [5].

Відмітимо також і той факт, що попит і пропозиція робочої сили дуже різняться між собою. Так, у березні 2012 року потреба підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць та вакантних посад склала 78,1 тис. осіб при тому, що на цю ж дату кількість незайнятих громадян, які перебували на обліку в державній службі зайнятості, склала аж 547,7 тис. осіб, що в 7 разів більше попиту на робочу силу [3].

Розбалансування економічних, соціальних та політичних чинників призвели до того, що виник цілий ряд працездатних людей, які готові працювати, але не можуть заробити достатню кількість коштів для утримання сім'ї. Це дає підґрунтя до існування такого явища як «бідність». Вона також пов'язана і з тим, що існує прошарок людей, які через стан здоров'я не можуть заробляти. Ліквідувати таку бідність може держава, здійснюючи перерозподіл

трансфертів на користь цього прошарку населення. Однак, низькі соціальні стандарти, злиденні умови існування виробляють звичку жити у бідності, трансформують психологію людини, що призводить до так званої успадкованої бідності.

Для сучасної України бідність стала не тільки хронічним явищем, визначаючи спосіб життя більшої частини населення, але і фактором поляризації суспільства, його поділу на дуже заможних і дуже бідних при катастрофічному зменшенні середнього прошарку суспільства. За результатами досліджень, співвідношення доходів багатих українців до найбідніших складає 30:1. Для прикладу, в Китаї – 7:1, в Японії – 4,3:1, в країнах ЄС – 5,7:1 [6].

Підставою для збільшення диференціації між багатими і бідними є функціонування значного сектору тіньової економіки, фінансові результати діяльності якого не беруть участі у формуванні доходів державного та місцевих бюджетів, у наповненні фондів соціального страхування. Внаслідок цього держава має обмежені ресурси для підтримки соціально вразливих верств населення. Необхідно відмітити, що до найуразливіших груп населення відносяться: багатодітні сім'ї, самотні пенсіонери, молоді люди, що зіштовхуються з ризиком безробіття, низькою заробітною платою. Основну частину бідних (73,8 %) становлять сім'ї, в яких є діти до 18 років. Особливо у скрутному становищі перебувають багатодітні сім'ї. Загалом четверта частина сімей з дітьми (у складі яких немає пенсіонерів або інших непрацюючих дорослих) проживають за межею бідності. І хоча за десять останніх років ситуація змінилась на краще, соціальне самопочуття і рівень матеріального добробуту значної частини населення і досі викликає занепокоєння державних і громадських інституцій.

По-друге, в Україні станом на 01 січня 2012р. налічувалось 14 мільйонів працюючих при кількості пенсіонерів 13,4 мільйонів осіб, тобто на одного працівника припадає 1,1 пенсіонер [7]. Це вказує на значне старіння нації та низьку відтворюваність населення. Разом з тим, середня пенсійна виплата на 01 січня 2012р. складає 1399,21 грн. при середньомісячній заробітній платі на ту ж дату – 2380 грн. [7]. А це означає, що лише доходів працюючого населення не достатньо для забезпечення всіх соціальних гарантій населенню, тому держава змушена дотувати відповідні соціальні фонди, відволікаючи значні фінансові ресурси з інших джерел надходження, які могли б піти на задоволення інших соціально-економічних потреб країни (освіта, охорона здоров'я, розвиток транспортної інфраструктури, житлово-комунального та промислового комплексів тощо).

По-третє, Україна відповідно до соціально-економічної та демографічної ситуації, є країною з найменшою тривалістю життя серед європейських країн. Як відомо, станом на 1 січня 2012 року Україна за тривалістю життя відстає від країн Європейського Союзу на десять з половиною років. Так, в Україні середня тривалість життя 68 років, а в ЄС – майже 79 [8]. А за коефіцієнтом смертності Україна знаходиться на 18 місці серед країн світу.

Зазначимо, що в останні роки основна увага зводилася здебільшого до необхідності стимулювання народжуваності, натомість не велося системної

роботи з оздоровлення нації, яка б призвела до покращення якості життя людини та, відповідно, зменшення смертності.

Абсолютно очевидно, що в основі стратегії розвитку України повинна стояти якість життя людини, а отже – її здоров'я та тривалість життя. Саме тому для України, як для країни з економікою ринкового типу неминуче часткове використання грошових засобів населення і підприємств на потреби охорони здоров'я в формі платної і страхової медицини, адже медичне страхування забезпечує право працюючих громадян та членів їх сімей на кваліфіковане медичне обслуговування та матеріальне забезпечення у разі захворювання. Тим більше, що невтішною є і статистика – Україна займає 59 місце [9] в рейтингу процвітання країн світу за рівнем охорони здоров'я поруч з країнами третього світу.

Висновки. Для України справа зі ставками внесків на соціальне страхування склалась таким чином, що для працівників вони є відносно прийнятними, а для роботодавців – занадто обтяжливими, адже відволікають значну частину прибутку і не дають змогу розвиватись. Проблемним є і питання цільового використання коштів кожного платника та реального надання соціальних послуг і гарантій відповідно до внеску застрахованої особи. Однак, елементарним зменшенням ставок все не вирішиться. Потрібен цілий комплекс заходів, який буде включати ряд поступок з боку держави без завдання шкоди її інтересам та задля забезпечення партнерських відносин між платниками податків та державою.

На нашу думку, цими заходами мають стати: оптимізація операцій зі сплати страхових внесків та їх ефективний розподіл і використання; збільшення кількості робочих та максимально повна зайнятість населення працездатного віку, підвищення якості умов праці; відновлення виробничих потужностей країни з паралельним підвищенням престижності праці робочих професій; підвищення рівня заробітної плати; надання роботодавцям податкових знижок в сплаті податків за молодих працівників; забезпечення якісного медичного обслуговування (з метою попередження хвороб працівників та ефективного їх лікування, зменшення дитячої смертності).

Список використаних джерел

1. Taxation trends in the European Union, Data for the EU Member States, Iceland and Norway, 2011: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/2011/report_2011_en.pdf
2. Офіційний сайт Державної податкової служби України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/>
3. Сайт Центру перспективних соціальних досліджень, спільно з Міністерством праці та соціальної політики України та НАН України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=189:-2012-&catid=17:2010-06-10-20-44-31&Itemid=24.

4. Урядовий портал: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=244976962.
5. Офіційний сайт Євростату: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: err.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-GL-12-001/EN/KS-GL-12-001-EN.PDF
6. Офіційний сайт Центру перспективних досліджень: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=26:2010-06-13-20-52-54&catid=19:2010-06-13-20-46-54&Itemid=26
7. Офіційний сайт Державного комітету статистики України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Офіційний сайт газети «Українська правда»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2012/04/18/6962905/>
9. Центр гуманітарних технологій: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/ratings/legatum-prosperity-index/info>

Подано до редакції 28 вересня 2012 року

Жебчук Л.Л.

Взыскание взносов в фонды социального страхования как элемент механизма государственного регулирования доходов населения

В статье проанализирован европейский опыт функционирования системы социального страхования, определены основные ее закономерности. Указаны основные недостатки функционирования системы государственного социального страхования в Украине и предложены пути ее совершенствования с учетом зарубежного опыта.

Ключевые слова: *система социального страхования, страховые взносы, уровень жизни населения, уровень доходов населения, уровень занятости населения.*

Zhebchuk L.L.

Collection contributions to social insurance funds as an element of state regulation incomes of individuals

In the article analyze the European experience of the system of social insurance, defined the main its features. Author specified on the main minuses of the system of state social insurance in Ukraine. Propose the ways of its improvement considering international experience.

Key words: *system of social insurance, insurance premiums, the level of living standards, income levels, the level of employment.*

Жебчук Людмила Леонідівна – *аспірантка Науково-дослідного фінансового інституту Державної навчально-наукової установи «Академія фінансового управління» Міністерства фінансів України, економіст з праці обласної комунальної установи «Чернівецька обласна клінічна лікарня».*

УДК 330.1

Жовнер В.В.

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВІ ВАЖЕЛІ В МАКРОЕКОНОМІЧНИХ КОНЦЕПЦІЯХ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОСТУ

У статті аналізується місце бюджетно-податкових важелів в різних макроекономічних концепціях. Зокрема, приділено увагу класичному, кейнсіанському та неокласичному підходам. Автор робить висновок про те, що характер впливу фіскальних важелів на економічну активність в Україні буде залежати від форми кривої сукупного попиту, ідентифікація якої є важливим завданням для наступних досліджень.

Ключові слова: *класична економічна концепція, кейнсіанство, неокласика, раціональні очікування, крива сукупного попиту.*

Постановка проблеми. Важливість фіскальної політики держави, у розумінні її як такої, що поєднує податкову політику та політику бюджетних видатків, не завжди визнавалась економістами. Класична економічна школа стверджувала нейтральність фіскальної та монетарної політики. Навіть сьогодні, після епохи кейнсіанства і нещодавно пережитої економічної кризи, точаться запеклі дискусії про ефективність фіскального стимулювання економіки в сучасних умовах. Предметом дискусії є не тільки доцільність використання податків та бюджетних видатків для активізації економіки, але і склад таких стимулів, їх вплив на функції сукупного попиту та пропозиції. У статті ми звернемо увагу на місце та роль бюджетних і податкових важелів у конструкціях функціонування економіки, починаючи з класицизму і закінчуючи теорією раціональних очікувань та новою кейнсіанською теорією. Ретроспектива цих поглядів дає можливість зрозуміти від чого залежить дієвість фіскальних стимулів економіки й отримати низку припущень щодо того, яким чином може діяти дискреційна фіскальна політика в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Місце бюджетно-податкової політики в макроекономічній системі постійно переглядається і піддається обговоренню. Окрім особистостей, що були розробниками певних макроекономічних концепцій (Маршалл, Міль, Кейнс, Фрідман, Хеллер, Барро, Сарджент), вплив і необхідні форми бюджетно-податкової політики активно обговорюються і їхніми послідовниками. Так, Віто Танзі та Хоуел Зі у своїй статті обговорюючи бачення фіскальної політики у ракурсі різних наукових парадигм, роблять висновок про фундаментальну важливість фіскальної політики для довгострокового економічного росту [1]. Олів'є Бланшар та співавтори стверджують, що у передкризовий період склалась ілюзія повного розуміння механізму дії фіскальної політики, однак криза 2007-го року розвіяла цей міф. У своїй статті спеціалісти МВФ говорять про те, якою повинна бути нова, посткризова фіскальна політика [2]. Бюджетно-податкові важелі також розглядаються як альтернатива монетарній політиці у забезпеченні безінфляційного економічного росту; ця тема докладно розглядається у статті Крістофера Олсопа [3]. Паралельно з активним дослідженням зазначеної